

všech dokumentů II. vatikánského koncilu. Na druhé straně je kniha dokladem, že témata, jimiž se zabýval koncil a která se autor pokouší pokorně a otevřeně interpretovat, zůstávají dlouhodobě aktuální. Samotné jádro díla, zvěst o Bo-

žím pozvání k životu v lásce, kterou se autor snaží předávat i s humorem, věren zásadě svého milovaného papeže Jana XXIII. (brát se naprosto vážně, ale ne příliš vážně, 159), je nadčasové.

Jindřich Halama, Jr.

DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL

Pesch, Otto Hermann: Druhý vatikánský koncil. Příprava, průběh, odkaz. Přeložili Karel Floss, Václav Frei, Václav Konzal, Jaroslav Vokoun, Václav Žilinský. Praha, Vyšehrad 1996, 435 stran.

Za skvělý počín pochválíme nakladatelství Vyšehrad: České vydání knihy hamburského profesora systematické a ekumenické teologie o druhém Vaticanu tímto počinem bezesporu je. Konečně má český čtenář, teprve nedávno seznámený s kompletem koncilových dokumentů (*Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha, Zvon 1995*) příležitost pohlédnout do zákulisí koncilových jednání a seznámit se tím i s genezí dokumentů a možnostmi jejich interpretace širěji, než umožňují stručné úvody k jednotlivým textům z pera K. Rahnera v uvedené edici.

Poutavým způsobem hodným dobrého žurnalisty autor přibližuje čtenářům prehistorii koncilu od prvního „téměř spontánního nápadu“ papeže Jana XXIII. (29nn), který vyvolal mnoho nedůvěry, ale také záhy mobilizoval kuriální kruhy, aby se samy pokusily vtisknout koncilu své představy, přes obtížnou a nedosti vyjasněnou přípravu až po slavnostní zahájení 11. října 1962, a připojí stručný přehled čtyř jednacích období. Také v dalších výkladech upozorní Pesch na nejednu vzrušující peripetii, která jednání koncilu zavedla do slepé

uličky – anebo je odtud šťastně vyvedla, ohrozila, nebo zase uvolnila přijetí osudových formulací (zvl. kapitola „Skandály a krize“ 99nn). – Ale Pesch pracuje také jako dobrý *pedagog*: S ohledem na čtenáře (a někdejší posluchače) svých výkladů, kteří nemusejí být zbehlí v kanonických kličkách a v jemnostech církevnědějinných souvislostí, vkládá do své knihy instruktivní pasáže, jež stručnou formou seznamují s ‚reáliemi‘, bez nichž koncilu nelze dobře porozumět (např. kapitola „Co je koncil?“ 32nn; poučení o různých typech koncilních dokumentů – konstituce, dekrety, deklarace – 82nn; „Liturgie před koncillem“ 111nn aj.).

Zde však již Pesch – pedagog plynule přechází v *systematického teologa*, jehož předním zájmem je *interpretovat* výsledky koncilu, uložené v dokumentech. Zde leží hlavní těžiško jeho pozoruhodné knihy. S velkou přesvědčivostí ukazuje, co všechno musí interpret vzít v úvahu, má-li být svým textům práv. V rozsáhlém exkurzu, mezitím již samostatně publikovaném (a nedosti organicky vloženém do kapitoly o pojetí církve), vykládá podrobně svůj soubor

„pravidel pro interpretaci textu církevního úřadu a zvláště Druhého vatikánského koncilu“ (148nn). S ohledem na váhu předchozí tradice a na pluralitu uvnitř světové katolické církve je třeba si vždy klást otázku, co mohlo být řečeno – a řečeno bylo či nebylo. Znalost toho, co předcházelo: „Smysl určitého koncilního textu a stupeň jeho závaznosti lze poznat výlučně se zřetelem k jeho prehistorii a samému procesu koncilní diskuse“ (156), přičemž je „třeba přísně dbát toho, co takový text *neříká*“, protože to pak nelze považovat za církevně potvrzené či předepsané (154); „závažný smysl textu přednostně vyplývá z omylu, který chce odmítnout“ (155). Různost názorových a zájmových proudů: Koncilní texty jsou výsledkem kompromisů, začasté dosahovaných podle zásady *do ut des*, já dám, abys dal ty, což bylo nazváno „kompromisem reciproční nepoctivosti“, ale Pesch dává přednost označení „kompromis kontradikčního pluralismu“ (150nn).

Budiž již na tomto místě dovolena poznámka recenzentovi, který nejeden „ekumenický“ text sám spoluvytvářel a ještě více textů takto nebo podobně vzniklých musel vykládat. Pro profesionála je to opravdu dobrodružný, vzrušující podnik. Ale i on se jednou dostane na práh otázky, v jakém vztahu je tento druh církevní řeči k Ježíšovu pokynu (Mt 5, 37), že jeho učedníci mají mluvit „Ano, ano, nikoli, nikoli“. Kdy bude křesťanstvu dáno vyjít ze sémantického zajetí, kam se stále hlouběji a dobrovolněji propadá, kdy bude církev opět umět říci ‚chléb‘ – a mínit: ‚chléb‘?

Ať tak či onak: Pesch prokazuje kromobyčejné interpretační umění, když analyzuje hlavní (nikoli všechny) výsledné texty druhého Vaticanu. Nej-

více jeho pozornosti poutá dogmatická konstituce o církvi (*Lumen gentium*), k níž se neustále vrací: Nepochybně otázka církve byla pro koncil otázkou klíčovou, jak vytušil již v prvním týdnu kardinál Montini, který měl záhy jako papež Pavel VI. vystřídat Jana XXIII. ve vedení koncilu, když v dopise svému papeži navrhl soustředit se na téma církve a rozpracovat je *trojím směrem*: „Z hlediska tajemství církve... z hlediska poslání církve... a z hlediska vztahů církve k ostatním společenským skupinám, jež k ní nepatří“ (95). Pesch ve svých výkladech v podstatě kopíruje strukturu tohoto Montiniho návrhu.

Z hlediska vnitrocírkevního byly citlivými body diskusí dva zájmy: Pokus vrátit důstojenství Božího lidu před hierarchickým řádem církve – to se do značné míry podařilo až tak dalece, že koncil přijal i samostatný dokument o úloze laiků v církvi (*Apostolicam actuositatem*). Pokus nově definovat princip kolegiality biskupů, tj. míru eucharistické, duchovní a správní samostatnosti místních církví; zde Pesch právem konstatuje, že toto napětí mezi centrem a místem nelze vyřešit teoreticky, nýbrž prakticky, ale že koncil posunul myšlenku církve jako *communio* do té míry do popředí, že již nebude možno tento problém umlčet (186n).

V souvislosti s eklesiologií koncilu budiž recenzentovi dovolena druhá poznámka. Pesch přátelsky, ale asi právem odmítá kritiku evangelického autora G. Marona, ústící do otázky: Církev nebo ospravedlnění? (192nn). Má pravdu, když mu namítá, že „měřítko k posouzení koncilu si nelze zvolit úplně libovolně, je nutno je hledat v církevně kryté teologii předkoncilní“ (195). Řekněme tedy, že Maron posuzuje koncilní

eklesiologii nespravedlivě. Ale stává se tím bezpředmětnou věc sama? Totiž otázka role církve jako prostřednice spásy? Brizanci otázky nechtěně podtrhuje nápadné mlčení společného prohlášení o ‚ospravedlnění‘ mezi římsko-katolickou církví a Světovým luterským svazem, které právě v těchto měsících prochází posledními redakcemi. Je povtivé vyzávorkovávat otázku eklesiologických průmětů zvěsti o ospravedlnění z ekumenických diskusí? – Vzdáleně, ale nikoli nepřítmo s tím souvisí pohled na církvev jako *peccatrix*, hřšníci a otázka autentické sebekritiky historické církve, jak ji koncilní eklesiologii namítl Ulrich Kühn (198). Hrází církevního triumfalismu nebudou teologické věty, nýbrž zřetelné doznání selhání historického křesťanstva, jak to poslední papežové, na koncilu i mimo koncil několikrát vyjádřili.

Dekret o ekumenismu (*Unitatis redintegratio*) zásady konstituce o církvi rozvádí, aniž je příliš konkretizuje. Jeho konstrukce se opírá o enigmatickou větu z LG 8, že „jediná Kristova církev... *subsistuje* v katolické církvi“, třebaže i mimo její hranice „je mnoho prvků posvěcení a pravdy...“ Pesch se ve své interpretaci nespokojuje s prostým smyslem výrazu *subsistit*, který katolického křesťana ujištuje, že ‚pravou církvev‘ nemusí hledat mimo hranice církvev katolické, i když je nepochybné, že za těmito hranicemi není samé ‚eklesiologické vakuum‘ (Jan Pavel II.). Složitým postupem vytěží Pesch z výrazu *subsistit* víc: Silné ‚prvky seberelativizace‘ (217), které jsou účinnou zábranou pro ‚ekumenismus návratu‘ – totiž do Říma – jehož logika se v nejedné pasáži dekretu nabíží. Takto si koncil uzavřel jednu cestu k obnově jednoty,

aniž navrhł jinou nebo jiné. V této principiální otevřenosti je podle Pesche vrcholná hodnota dekretu o ekumenismu: Koncil vyslovil výzvu k dialogu, ale nevyslovil žádnou strategii postupu k jednotě; vyplul na otevřené moře a svěřil věc jednoty církvev „samotnému vanutí Ducha“ (223).

Také konstituce o Božím zjevení (*Dei verbum*) má podle Pesche největší zásluhu v tom, „že udržela otázku Písma a tradice a jejich poměru k učitelkému úřadu ve všech rozhodujících bodech otevřenou, tj. nerozhodnutou“ (279). Podobně Pesch hodnotí i dokument o církvi v dnešním světě (*Gaudium et spes*), jehož označení ‚pastorální konstituce‘ má v sobě nemalé napětí: Jak může nějaký text být ‚konstitucí‘ – závazným vyhlášením nauky – a zároveň textem ‚pastorálním‘, orientovaným ke konkrétním, dočasným situacím? „Jestliže se celý podnik pastorální konstituce přece jen vydařil, pak jedině proto, že se otcové odvážili učinit něco zcela nového a na dosavadních koncilech naprosto neobvyklého: vyjadřovat se pouze v předběžné formě“ (305).

Pesch ve své knize komentuje a interpretuje i další koncilní texty: konstituci o posvátné liturgii (107–132), dekret o pastýřské službě biskupů v církvi (249–252), deklaraci o poměru církvev k nekřesťanským náboženstvím (281 až 298). Ale již z těchto sond je zřejmé, v čem spatřuje největší význam a přínos koncilu: V tom, že byly nastoleny nové otázky, ale byly v mnoha významných případech ponechány otevřené. Rozhovor může pokračovat, proces není uzavřen. *Causa* není *finita*.

To odpovídá představě, kterou měl Jan XXIII. o koncilu, když jej svolával. „Stanovil koncilu primárně pastýřský

úkol – bude to pastorální koncil“ (69). Nebyl svolán, jako většina koncilů předchozích, k obraně církevní nauky před bludy, nevyhlásil žádné dogma a tudíž nemusel nikoho a nic uvrhnout do klatby. Po této stránce je druhé Vaticanum skutečně novum.

Neuzavřenost výsledků koncilu je ovšem činí zranitelnými. „Některé texty jsou – a to vědomě, i když s nevolí – ambivalentní a dovolují představitelům různých, ba dokonce protichůdných zájmů se odvolávat vždy na ‚jejich‘ koncilní text“ (342). Vývoj po koncilu ukázal, že této ambivalentnosti nebylo vždy využito ve smyslu koncilové většiny, nýbrž nejednou proti němu, ať už přímým působením mocensky a administrativně silných skupin, ať vlivem zpětného rázu přílišné svobody. Také proto se pokoncilní vývoj, zvláště po r. 1980, jeví jako ‚restaurace‘ a ‚Řím‘ jako hádanka.

Pesch se hlásí k názoru Rahnerovu, že koncil si uvědomil úkol „přechodu církve do třetí epochy jejích dějin“, srovnatelný svým významem s přechodem od první (židokřesťanství) do druhé epochy (západní, euroamerické křesťanství). Jde o přechod „ze západního kulturního okruhu do celosvětového

lidstva“ a s ním spojený „gigantický úkol přetlumočení“ (346). Koncil přirozeně nemohl tento úkol provést, dost bylo na tom, že jej umožnil – se všemi bumerangovými riziky pro církevní strukturu, jak se to nejnápadněji jeví v neukončeném sporu o míru samostatnosti partikulárních církví a o princip kolegiality biskupů.

* * * * *

Česká verze Peschovy knihy, doprovázená úvodním slovem kardinála Königa a autorovým „pozdravením českým čtenářkám a čtenářům“ vychází v pěkné úpravě a korektním překladu. Překladatelům by bylo možno snad jen navrhnout, aby pro větší srozumitelnost neuzívali výrazu ‚ortodoxní‘ křesťané či církve tam, kde jde o křesťany či církve ‚pravoslavné‘, výrazu ‚Ekumenická rada církví‘, kde jde o ‚Světovou radu církví‘ (v New Delhi se nekonal její kongres, nýbrž valné shromáždění, 286) a výrazu ‚školní‘ římská teologie, kde jde o teologii ‚školskou‘. – Peschovy knihy s užitekem užije každý, kdo se chce poučit nejen o druhém vatikánském koncilu, nýbrž i o procesech uvnitř katolické církve.

Pavel Filipi

SKÁLY A KAMENY

Petr Šandera, Význam skal a kamenů v pohledu Starého zákona. Dizertační práce na Husově teologické fakultě UK, 1996.

Dizertační práce mladého duchovního československé husitské církve, Petra Šandery, je z oboru Starého zákona. Pro každou církev je nesmírně důležité, aby vyrůstali noví schopní starozákonníci.

Autor nám nabízí nový pohled na kameny v přírodě, které jsou konvenčně pokládány za neživé. Šandera na fenoménu kámen ukazuje, jakou sehrál v historii starého Izraele ‚významo-